

Đặc điểm nghệ thuật truyện trinh thám của Thế Lữ

Nguyễn Thế Bắc¹

¹ Hội đồng Lý luận, phê bình văn học, nghệ thuật Trung ương.
Email: thebac78@gmail.com

Nhận ngày 11 tháng 11 năm 2019. Chấp nhận đăng ngày 17 tháng 2 năm 2020.

Tóm tắt: Thế Lữ đã tạo nên một nét riêng trong sự nghiệp sáng tác của mình với mảng truyện kinh dị, trinh thám. Với tài quan sát, óc phân tích sắc bén, trí tưởng tượng phong phú, truyện trinh thám của Thế Lữ luôn có sức hấp dẫn đối với bạn đọc nhờ những đặc điểm nghệ thuật nổi bật trong sáng tác của nhà văn: nghệ thuật khai thác đề tài phong phú và mới lạ; nghệ thuật xây dựng cốt truyện độc đáo; lối kể chuyện vừa tự nhiên và hấp dẫn, vừa li kì mà vẫn luôn hợp lí, kích thích tò mò của độc giả; nghệ thuật xây dựng tình huống giàu kịch tính nhưng vẫn luôn đề cao lô gíc khoa học, đảm bảo sự chặt chẽ trong kết cấu cốt truyện.

Từ khóa: Nghệ thuật, Thế Lữ, truyện trinh thám.

Phân loại ngành: Văn học

Abstract: The Lu created a particular feature in his writing career in the domain of horror stories and detective fiction. With the writer's talent in observation, and sharp analytical mind and rich imagination, his detective stories always attract readers thanks to the outstanding artistic features in the works: the art in exploiting the themes which are diverse and new; the art in making plots of uniqueness; the storytelling which is both natural and interesting, both thrilling and rational, stimulating the curiosity of readers; and the art of creating a situation which both is dramatic and attaches importance to the scientific logic, ensuring the coherence in the plot structure.

Keywords: Art, The Lu, detective stories.

Subject classification: Literature

1. Mở đầu

Thế Lữ (1907-1989) là “cây bút muôn màu”, “cây đàn muôn điệu”, là nghệ sĩ tiên

phong trên nhiều lĩnh vực nghệ thuật (sáng tác thơ, làm báo, hoạt động sân khấu, viết văn xuôi). Trong suốt sự nghiệp, số lượng các sáng tác ở thể loại truyện trinh thám của

Thế Lữ tuy không nhiều nhưng lại là những tác phẩm có giá trị về nội dung và đặc biệt là giá trị nghệ thuật xuất sắc. Những tác phẩm truyện trinh thám của Thế Lữ luôn có sự hấp dẫn, thu hút mạnh mẽ đối với bạn đọc. Thế Lữ đã làm cho truyện trinh thám của ông vừa đảm bảo đặc trưng của thể loại, vừa mang đặc điểm nghệ thuật riêng trong sáng tác của nhà văn. Bài viết bàn về đặc điểm nghệ thuật truyện trinh thám của Thế Lữ.

2. Nghệ thuật khai thác đề tài, xây dựng cốt truyện

Đề tài “là phạm vi các sự kiện tạo nên cơ sở chất liệu đời sống của tác phẩm (chủ yếu là tác phẩm tự sự và kịch), đồng thời gắn với việc xác lập chủ đề của tác phẩm” [1, tr.125]. Để thể hiện được đề tài, nhà văn phải xây dựng được cốt truyện với một hệ thống các sự kiện liên kết với nhau một cách nghệ thuật, phản ánh diễn biến của cuộc sống, nhất là xung đột xã hội, qua đó các tính cách hình thành và phát triển trong mối quan hệ qua lại của chúng, nhằm làm sáng tỏ chủ đề và tư tưởng của tác phẩm. Việc xác định đề tài, xây dựng được cốt truyện phù hợp có ý nghĩa quan trọng đối với sự thành công của tác phẩm. Truyện trinh thám của Thế Lữ đã thực sự thành công, tạo được sự lôi cuốn, hấp dẫn người đọc và có ý nghĩa xã hội, ý nghĩa nghệ thuật nhất định là nhờ vào nhiều yếu tố, trong đó có nghệ thuật khai thác đề tài, xây dựng cốt truyện.

Đề tài được Thế Lữ khai thác trong những sáng tác truyện trinh thám của ông

rất đa dạng, phong phú và rất gần gũi với đời sống xã hội nước ta những năm đầu thế kỉ XX, đặc biệt là ở những năm 1930, 1940. Truyện trinh thám thường xoay quanh một vụ án, một án mạng và quá trình điều tra, quá trình đi tìm nguyên nhân, cách thức và con người phạm tội của thám tử hay người khám phá bí mật về vụ án. Nhưng ta thấy được trong thế giới truyện trinh thám của Thế Lữ nhiều mảnh ghép đời sống mà ở đó chứa nhiều bí ẩn cần khám phá: một bí mật về cái chết của những người khi đến hang Thần trên núi Văn Dú trong *Vàng và máu*; một vụ án mạng của Mai gắn liền với câu chuyện tình ái trong *Những nét chữ*; những vụ buôn lậu, những vụ án liên quan đến sự chiếm đoạt tài sản trong *Lê Phong phóng viên*, *Mai Hương và Lê Phong* và *Gói thuốc lá*; những án mạng liên quan đến đảng Tam Sơn trong *Đòn hện*; và thậm chí là một sự bí mật về một vụ mất trộm tài tình gắn với khát vọng được theo cách mạng trong *Tay đại bợm*... Cái độc đáo và đặc sắc ở đây là ở nhiều đề tài tưởng chừng như xa lạ với thể loại truyện trinh thám đã được Thế Lữ khai thác và thể hiện một cách khéo léo, tài tình, vô cùng hấp dẫn đối với bạn đọc nhờ xây dựng được cốt truyện chặt chẽ gắn với cách luận giải đầy lôgic khoa học của nhà văn.

Trước đây, ta thường thấy đề tài đi tìm kho báu trong truyện cổ tích, truyện truyền kì, thì bây giờ ta lại thấy trong truyện kinh dị đậm yếu tố trinh thám của Thế Lữ. *Vàng và máu* là câu chuyện kể về sự giải mã của quan châu Nga Lộc về cái chết của mọi người khi đến hang Thần trên núi Văn Dú và tìm ra kho báu do quan Tàu để của. Cốt truyện li kì nhưng lại có một giải kết

khoa học. Cái hang lớn trên núi Văn Dú là nơi chứa những tai họa ghê gớm, là nguồn gốc của những chuyện khủng khiếp kinh hoàng gắn với những câu chuyện đồn thổi về thần linh ma quái khiến ai nấy đều sợ mà tránh xa. Có hai người Thổ ở châu Kao Lâm đến núi Văn Dú, tiến về hang Thần và thấy một xác người chết treo trên cây ngay cửa hang. Sau sự khiếp đảm, họ trấn tĩnh, người Thổ già quyết định tiến vào hang, rồi hốt hoảng chạy ra sau một hồi, không nói được một lời và tắt thở. Người Thổ trẻ cậy tay người vừa chết, lấy được một mảnh giấy lạ có nhiều hình vẽ và ghi mấy hàng chữ Hán. Trong tâm trạng hoảng loạn, anh trai trẻ chạy lạc vào nhà quan châu Nga Lộc. Bằng sự học sâu biết rộng và có đầu óc phán đoán, quan châu Nga Lộc đã tìm được cách đọc và hiểu được mảnh giấy bí hiểm mà người Thổ già lấy được trong hang. Ông dẫn bọn thuộc hạ và chỉ huy họ tránh được nguy hiểm, mở lối vào hang, lấy được toàn bộ kho báu. Hóa ra, theo quan châu Nga Lộc, cái chết của tất cả những người vào hang trước đó không hề do thần linh, ma quỷ gì hết, mà là do những viên đá được tẩm thuốc độc bởi tên quan Tàu tạo nên để bảo vệ kho báu khi chúng để của trong hang.

Cái đặc sắc của *Vàng và máu* không chỉ bởi đề tài mới lạ ở truyện trinh thám mà còn bởi cốt truyện hấp dẫn. Truyện có vẻ quái đâm, rùng rợn nhưng không thần bí hoang đường mà trái lại, truyện đề cao sự tin tưởng vào khoa học, vào trí tuệ sáng suốt của con người. Để đối phó với sự nguy hiểm của hang Thần trên núi Văn Dú, để tìm và lấy được kho báu, quan châu Nga Lộc không dùng đến thầy mo, thầy cúng,

phù thủy, cao tăng với lời khấn cầu hay bùa chú trấn yểm. Ông dùng sự hiểu biết của mình thâm tòm mọi tài liệu, dùng óc phân tích khoa học để dựng lại câu chuyện, để giải thích hiện tượng, chỉ ra nguyên nhân dẫn đến cái chết của những người vào hang Văn Dú trước đó. Khải Hưng đã nhận xét: “Không có gì xảy ra mà không hợp lệ, không có một kết quả nào mà không có nguyên nhân chắc chắn, vững vàng... Tác giả đã tỏ ra có bộ óc khoa học của Edgar Poe và tâm hồn thi sĩ của Bô Tùng Linh” [10].

Tay đại bọm lại là một truyện khai thác một đề tài không hề quen thuộc trong truyện trinh thám phương Tây hay những sáng tác trinh thám của những tác giả Việt Nam cùng thời như Phạm Cao Cung, Bùi Huy Phồn, Biền Ngũ Nhy, Lê Hoàng Muu... Ta có thể thấy đề tài của truyện này là đề tài kháng chiến. Câu chuyện xoay quanh một vụ lấy trộm “giả vờ” của Cả Hồng (một tay đại bọm khét tiếng trong làng). Đoàn văn hóa kháng chiến cùng gia đình vừa tản cư, rời lên miền Phú Thọ, đến ở làng Viễn Chinh, mọi sự đều ổn thỏa. Nhưng ngay lập tức lại được người dân cho biết một điều mà khiến cho ai nấy đều lo ngại, nhất là những người kháng chiến vừa chân ướt chân ráo đến đây. Đó là trong vùng có tên Cả Hồng, hẳn muốn lấy nhà ai cái gì thì nhà đó không có cách nào giữ được. Để việc bảo vệ hành lí, những người trong đoàn văn nghệ kháng chiến đã dựng một màn kịch đến dọa nạt để “phủ đầu” tay đại bọm và cảm thấy đắc trí khi ngỡ rằng Cả Hồng đã sợ mà không dám làm càn. Kết quả là, sáng hôm sau, tất cả những thứ “tính mệnh cũng không quý bằng” đã không cánh mà bay, nhà ai nấy đều “mắt sạch sành

sanh”. Mọi người đều hốt hoảng đến báo ông Thúy tự vệ và cùng kéo đến nhà Cả Hồng định bắt hấn thì hấn cũng đã cho mời ông Thúy và chờ sẵn mọi người đến. Tay đại bọm chủ động, bình tĩnh, vui vẻ và hóm hỉnh nói cho mọi người nghe quá trình lấy trộm tài sản của mọi nhà một cách tài tình của hấn. Cuối cùng, hấn nói rõ chủ ý lấy trộm của hấn là để mời được mọi người đến nhà mà phục tài của hấn để giúp hấn hoàn lương, giúp hấn thực hiện được tâm nguyện “được làm một công việc xứng đáng với khả năng... ra vào những nơi quân giặc đóng, do thám những vị trí rất kín của chúng nó, hoặc nữa, lọt vào tận bản doanh của nó, lấy những tài liệu về cho bộ đội mình”. Được mọi người chấp thuận, Cả Hồng sung sướng vô cùng và trả lại tất cả đồ đạc cho mọi người.

Mặc dù có gián đoạn về thời gian do hoàn cảnh lịch sử nhưng có lẽ *Tay đại bọm* của Thế Lữ là những trang viết đầu tiên gợi nên những cảm hứng viết về loại truyện trinh thám chính trị (truyện phản gián, tình báo) phát triển mạnh sau này, đặc biệt từ năm 1975 trở đi như: *X30 phá lưới* (1976) của Đặng Thanh, *Ván bài lật ngửa* (1976) của Nguyễn Trường Thiên Lí, *Miền đất lạ* (1977) của Nguyễn Sơn Tùng, *Kế hoạch Anpha* (1983) của Lê Chân, *Câu lạc bộ chính khách* (1986) của Lê Tri Kỳ, *Giữa sa mạc lửa* (1986) của Nhị Hồ, *Ông cố vấn* (1988) của Hữu Mai...

Nói đến truyện trinh thám, người ta thường nghĩ đến sự gay cấn, sự bí ẩn gắn với những vụ án liên quan đến vấn đề xã hội, chính trị lớn lao... Nhưng với truyện trinh thám của Thế Lữ, nhiều khi ta còn thấy ông khai thác đề tài tình ái, thi văn mà

vẫn gay cấn, hấp dẫn và thuyết phục người đọc. Đặc biệt, *Những nét chữ* có cốt truyện dẫn dắt về một sự việc có sự phạm tội mà thủ phạm vô tình giết người và cũng không hề biết mình phạm tội chỉ vì yêu và muốn được yêu. Lê Phong là phóng viên trinh thám của Báo *Thời thế*, đã lâu không gặp vụ án nào, anh chuyển sang viết tiểu thuyết tình cảm và được phái nữ rất hâm mộ, thư từ tới tấp gửi đến. Trong số đó, có một bức thư của người con trai giả gái. Bằng óc quan sát và tài xét đoán, anh đã phát hiện được điều đó và lập tức viết thư trả lời. Đào Đăng Khương (người viết thư giả gái) rất phục tài xét đoán của Lê Phong nên đã đến gặp và nhờ anh tìm ra manh mối về cái chết của Mai (em gái Khương), cách đó đã ba năm. Sau một thời gian, bí mật về cái chết của Mai đã được Lê Phong khám phá nhờ sự phân tích, xét đoán tài tình những nét chữ trong bài thơ *Lên núi cảm tác* mà ai cũng có thể nghĩ đến đó là một bài thơ tình và cái chết của Mai dường như bởi thất tình.

Câu chuyện bí ẩn trở nên gay cấn, hấp dẫn khi Lê Phong đã giải mã được những nét chữ đặc biệt trong bài thơ và chỉ ra thủ phạm chính là Đỗ Lăng. Đỗ Lăng bàng hoàng nhận ra tội lỗi và thuật lại đầu đuôi câu chuyện: Đỗ Lăng là bạn của Khương, vì yêu Mai nên đã giả làm gái để được gần gũi Mai. Mai không biết, cô chơi thân và tâm sự nhiều chuyện với Lăng, trong đó có cả việc cô đã tham gia một hội kín, sau không thấy phù hợp nên cô đã xin ra và hội kín đó cũng tan. Chuyện không có gì ghê gớm nhưng sẵn đầu óc giàu tưởng tượng, yếu đuối và bị ám ảnh bởi những chuyện trả thù

đọc được trên sách báo nên Mai thường xuyên lo sợ. Mỗi lúc như thế, Lãng lại tìm cách giải thích, động viên, an ủi làm cho Mai yên lòng. Càng ngày Lãng càng yêu Mai. Một hôm, Lãng viết thư thú nhận mình là con trai và bày tỏ tình yêu của mình với Mai. Mai tỏ ra dửng dưng và không còn thân thiết với Lãng như trước. Mai âm thầm đau khổ vì yêu Khương đã từ lâu và luôn dằn vặt vì tình yêu tội lỗi ấy, cô không hề biết mình chỉ là con nuôi của bố mẹ Khương. Luyến tiếc những ngày được gần gũi Mai, Lãng viết một bài thơ đặc biệt theo lối của hội kín mà Mai đã từng kể, với nội dung khép Mai vào tội phản bội và bị xử chết, những mong làm cho Mai lo sợ mà tìm đến Lãng để được an ủi như trước. Nào ngờ, vì quá sợ, Mai đã tự tử. Chỉ đến khi nghe Lê Phong giải thích mọi việc, Lãng mới biết được sự thật, anh vô cùng đau khổ và hối hận vì trò đùa quái ác của mình.

Trong *Lê Phong phóng viên*, tác giả dẫn người đọc đến sự khám phá ra hung thủ một cách khôn khéo, không ai ngờ tới của vụ án giết chết Đào Ngung. Hung thủ chính là Lương Duyn, do hấn ghen khi phát hiện Đào Ngung mà trước hấn tưởng là em vợ mình, nay chỉ là một người tình địch của hấn. *Mai Hương và Lê Phong* là câu chuyện về sự rượt đuổi như trò chơi ú tim của chàng phóng viên hào hoa, phong nhã, tài năng, có khả năng xét đoán và óc phân tích khoa học với người con gái kiêu diễm, thông minh (Mai Hương). Cả hai người cùng điều tra về cái chết của bác sĩ Trần Thế Đoàn ngay trong buổi lễ phát bằng, ngay tại hội trường, bên cạnh nhiều người mà không ai hay biết về cái chết của Đoàn.

Mai Hương đã khiến Lê Phong tưởng cô là hung thủ và mãi miết truy đuổi, điều tra theo mục đích của cô ta. Nhờ đó mà họ tìm được hung thủ giết Trần Thế Đoàn. Mai Hương bày tỏ tâm nguyện được làm nữ phóng viên cho Báo *Thời thế* và được Lê Phong chấp thuận, họ trở thành cộng sự tâm đắc với nhau.

Với nghệ thuật khai thác đề tài phong phú và mới lạ, kết hợp với nghệ thuật xây dựng cốt truyện hết sức độc đáo, mới mẻ với nhiều tình tiết li kì, bất ngờ và gay cấn, Thế Lữ đã đem lại cho truyện trình thám của mình một dáng vẻ riêng mà nổi bật sự đề cao tính lô gíc khoa học. Nhờ đó mà truyện trình thám của ông có sự lôi cuốn, hấp dẫn, được đông đảo bạn đọc đón nhận.

3. Nghệ thuật dẫn truyện

Mỗi tác phẩm văn học là một chỉnh thể nghệ thuật được kết tinh bởi quá trình sáng tạo của người nghệ sĩ. Để một tác phẩm đạt giá trị thẩm mỹ cao đòi hỏi nhà văn không chỉ dừng ở sự lựa chọn đề tài, chủ đề, xây dựng cốt truyện, mà cần khám phá và thể hiện được phương thức, phương tiện biểu hiện một cách hữu hiệu nhất. Ở nghệ thuật dẫn truyện, Thế Lữ cũng rất thành công trong những sáng tác trình thám của mình. Sức hấp dẫn của truyện trình thám Thế Lữ một phần là nhờ lối dẫn truyện lôi cuốn, gài nhiều yếu tố bất ngờ, đặt các tình tiết trong một cấu trúc chặt chẽ, luôn biến đổi, nhấn mạnh cái duy lý một cách cần thiết, lời văn chọn lọc, uyển chuyển...

Truyện trình thám của Thế Lữ thường mở đầu bằng một vụ án, một vụ giết người

bí hiểm để tạo sự chú ý, gây ấn tượng mạnh khiến người đọc phải đặt ra những câu hỏi: ai là kẻ gây án, giết người? Họ gây án bằng cách nào và nhằm mục đích gì? Sau đó nhà văn dẫn dắt người đọc lần theo quá trình điều tra của thám tử hay người tìm hiểu bí mật bằng nhiều tình tiết li kì, bất ngờ, khó có thể đoán trước. Để rồi đi đến cái kết là tìm ra nguyên nhân, tìm ra thủ phạm gắn với sự giải mã độc đáo, sự phân tích, lí giải mang tính lô gíc khoa học. Những tình tiết li kì, tư duy lô gíc kết hợp với cách giải thích khoa học khiến cho các vụ án trong truyện trinh thám của Thế Lữ lúc đầu tưởng như mơ hồ, khó hiểu và bế tắc nhưng về sau lại được giải thích một cách rõ ràng, hợp tình, hợp lí khiến người đọc phải thích thú và hoàn toàn tán phục.

Truyện *Vàng và máu* được bắt đầu bằng lời giới thiệu đầy sức gợi: “Những buổi hoàng hôn bóng chiều soi riêng một phía, cũng như các ngày ù dột âm u, Văn Dú lại gọi ra một vẻ riêng, oai linh và mầu nhiệm” [12, tr.19-20], từ đó dẫn người đọc vào câu chuyện về hang Thần trên núi Văn Dú oai linh, nơi chứa những tai họa ghê gớm, là nguồn gốc của những chuyện khủng khiếp kinh hoàng. Ai vào đó cũng chết, người chết treo trên cây ở cửa hang, nhiều người chết trong hang và người Thổ già cũng chết tức tưởi ngay sau khi bước ra khỏi hang. Bao nhiêu bí mật ẩn chứa trong những cái chết ấy mà độc giả muốn biết, để rồi bức màn bí mật được vén lên nhờ sự giải mã của quan châu Nga Lộc: hóa ra, những cái chết ấy không phải do thần linh ma quái mà là do những viên đá được tẩm thuốc độc bởi tên quan Tàu để giữ kho báu khi hấn đễ của trong hang.

Những nét chữ lại bắt đầu bằng một bức thư gửi cho Lê Phong và sự phát hiện tài tình của Lê Phong rằng đó là bức thư của người đàn ông giả gái. Trong khi bạn bè mừng khen anh tốt duyên thì Lê Phong thân nhiên viết thư trả lời: “Gửi cho Đào Thị Kiều Anh. Thưa... ông. Tôi gọi ông là ông, vì tôi biết ông không phải là một người con gái... Tôi biết cô Kiều Anh ấy chính là ông, và hơn thế, tôi lại biết rằng ông viết thư cho tôi bằng thứ bút máy ngòi xấu và cong; ông cặp bút vào giữa ngón tay đeo nhẫn và ngón tay út. Ông viết được nửa trang giấy thì hết mực, nên ngừng lại một lúc, rồi mới tiếp theo và lúc gần viết xong thì trời mưa, một cơn gió thổi vào làm tờ giấy chực bay, ông phải vội lấy tay đè lên - vì ông ngòi viết gần cửa sổ. Viết xong, ông còn đưa cho các bạn ông xem để cười với nhau” [6, tr.91-92]. Lời nói ấy của Lê Phong không chỉ khiến cho người nhận thư kinh ngạc mà nhà văn còn khiến cho ngay cả bạn đọc cũng không khỏi bị cuốn hút và muốn tìm lời đáp cho câu hỏi: làm sao Lê Phong biết được điều ấy? Cũng vì thế mà anh đã được nhờ điều tra sự bí mật về cái chết của một cô gái tên Mai cách đó đã ba năm. Manh mối điều tra là một bài thơ đặc biệt mà ai nấy đều nghĩ đó là bài thơ tình và cái chết của Mai liên quan đến tình yêu, có thể là một sự thất tình. Nhưng kết thúc câu chuyện là một sự giải mã độc đáo về bài thơ đặc biệt mà lời giải của Lê Phong đã khiến cho độc giả phải tán phục và thích thú: “Lê Phong chỉ vào mảnh giấy [...] Nhưng nhìn kĩ thì tôi thấy chữ *g* ở tiếng *lòng* “tơ lòng chán nản phím đàn tử sinh” có một nét kéo dài ra khác hẳn chữ *g* khác. Chữ *i* trong tiếng *xuôi* “xa xuôi dưới lối tình trường”. Chữ *h* trong

tiếng *tinh* “để ai vội *tinh*”, chữ *u* trong tiếng *sầu* đều cùng kéo dài nét đuôi ra như chữ *g* nọ...” [6, tr.125-126]. Và Lê Phong giải thích kỹ cho Văn Bình hiểu về bức thư bí mật bằng bài thơ: “Trong tiếng lóng, anh thấy những tiếng đi từng cặp một; trong một cặp, đem chữ cam ở tiếng dưới thay vào chữ cam ở tiếng trên và chỉ đọc tiếng trên sau khi thay đổi ấy là tiếng mình định nói. Thí dụ: *lăn vi*, đem thay chữ *v* vào chữ *l*, thành *văn*; hay theo lối ghép sau; *căn viên*, cũng một cách trao đổi như thế. Mà cũng dùng cách ấy, anh sẽ thấy câu: tăng đá, chép khôn, quyết tâm, ai mắng, vội *tinh*, gọi bên, nản phiếm, tử sinh, chữ *tinh*, loi còn, rùng chân, gió đến, xa xuôi, dưới lối, thành một câu rõ rệt: Đảng khệp Tuyết Mai tội bội phản. Xử tử. Coi chừng đó. Sa lưới” [6, tr.127-128]. Với cách như thế, Lê Phong đã tìm ra bí mật về cái chết của Mai là do cô quá sợ lời đe dọa đó mà tự tử, người vô tình gây án là người rất yêu cô (Đỗ Lăng).

Ta còn thấy được nghệ thuật dẫn chuyện tài tình, độc đáo tạo ra sự lôi cuốn hấp dẫn độc giả trong *Gói thuốc lá*. Truyện gây ấn tượng mạnh đối với bạn đọc nhờ việc mở đầu bằng cái chết bí hiểm của nhân vật Đường với một con dao cắm ngập tới chuôi ở sau lưng và tấm danh thiếp úp trước mặt anh ta với dòng chữ bí hiểm X.A.E.X.I.G. Sự bí hiểm ấy đã cuốn hút người đọc muốn tìm câu trả lời: dòng chữ ấy có ý nghĩa gì, ai là người giết Đường và giết nhằm mục đích gì? Sau đó là sự dẫn dắt khéo léo của tác giả khiến cả những nhà chức trách như Mai Trung hay thám tử nổi tiếng Kỳ Phương và người đọc đều bị lạc hướng phán đoán. Ai cũng nghĩ người giết Đường là một người Thổ tên Nông An Tăng với

những vật chứng như đã rõ ràng cả: một bức thư của Đường cầu cứu Lê Phong giúp mình thoát khỏi mối nguy hiểm về sự trả thù của Nông An Tăng, một mảnh giấy có dòng chữ “Hắn đang xuống Hà Nội, Diêm He...143 bis D”, và đặc biệt là hành động Tăng đâm Bình rồi bỏ trốn. Nhà văn tiếp tục tạo ra sự hồi hộp cho người đọc khi chờ Lê Phong giảng bầy bắt hung thủ trong bệnh viện. Người đọc thực sự bất ngờ khi Lê Phong giúp nhà chức trách bắt được hung thủ chính là Thạc, trong khi suốt toàn bộ vụ án và quá trình điều tra, Thạc đều có chứng cứ ngoại phạm (anh đi xem cùng với Lê Phong, Bình, Huy). Sau đó tác giả mới tạo cho người đọc sự thích thú và thán phục Lê Phong bằng sự giải mã hàng chữ bí hiểm X.A.E.X.I.G. Thực ra đó là chữ số 015097 (con số của vé số trúng độc đắc trong kì xổ số Đông Dương), đây cũng là manh mối để Lê Phong tìm ra nguyên nhân gây án của Đinh Võ Thạc.

Bằng cách dẫn chuyện như thế, Thế Lữ luôn luôn tạo ra cho người đọc sự say sưa theo dõi những tình tiết li kì, bí hiểm. Hầu như ở truyện trinh thám nào của ông cũng bắt đầu bằng một ấn tượng mạnh, một vụ án mà cao điểm là cái chết, rồi dẫn dắt người đọc đi theo cuộc điều tra với nhiều chi tiết đánh lạc hướng để người đọc phán đoán ra một kết cục, nhưng rồi giải kết của câu chuyện lại là sự tìm ra bí mật vụ án, tìm ra hung thủ và nguyên nhân, cách gây án khác hẳn với tưởng tượng của bạn đọc mà lại rất lô gíc, hợp tình, hợp lí. Ngoài *Vàng và máu*, *Những nét chữ*, *Gói thuốc lá*, ta còn thấy điều đó trong nhiều sáng tác khác. Cái chết của Đào Ngung trong *Lê Phong phóng viên*, cái chết của Trần Thế Đoàn trong *Mai*

Hương và Lê Phong, cái chết của Nguyễn Bồng và Lê Phong bị sập bẫy trong *Đòn hẹn...* đều gây ấn tượng mạnh đối với người đọc, đều đặt ra một câu đố khó để người đọc cùng với nhân vật điều tra, thám tử đi tìm lời giải. Và tác giả bao giờ cũng dẫn người đọc cùng những thám tử xoàng đi chệch hướng bằng những tình tiết, những manh mối “đánh lừa” khiến ai cũng nghĩ Đào Ngung bị giết bởi bọn buôn lậu trả thù cho mấy người bạn bị Ngung tố cáo, Trần Thế Đoàn bị giết bởi “con quỷ cái Mai Hương” và Lê Phong bị sập bẫy, bị đảng Tam Sơn bắt giam thật. Nhưng cuối cùng, cái kết lại hoàn toàn khác mà người vén bức màn bí mật là Lê Phong. Bằng khả năng quan sát tỉ mỉ, sự xét đoán tài tình, óc phân tích khoa học, Lê Phong đã tìm ra hung thủ giết Đào Ngung chính là Lương Duyên, người giết chết Trần Thế Đoàn chính là Lương Hữu và Lê Phong bị bắt là bởi màn kịch của Mai Hương muốn bảo vệ anh tránh được sự ám sát của đảng Tam Sơn.

Với lối dẫn chuyện li kì mà vẫn luôn hợp lí, Thế Lữ đã khiến cho người đọc bị hấp dẫn, say sưa dõi theo những trang truyện trinh thám của ông, hồi hộp lo lắng, tò mò, bất ngờ và thích thú, thán phục (người đọc được sống với đời sống trong truyện).

4. Nghệ thuật xây dựng tình huống và chi tiết

4.1. Nghệ thuật xây dựng tình huống

Tình huống truyện là một yếu tố quan trọng để xây dựng cốt truyện và góp phần làm nên thành công trong sáng tác tự sự của nhà

văn. Không những góp phần khắc họa tính cách nhân vật, tình huống truyện còn phản ánh được hơi thở cuộc sống, mang đến những cảm giác đặc biệt cho người đọc. Đối với truyện trinh thám, tình huống truyện càng trở nên quan trọng để tạo kịch tính, tạo sự bất ngờ (một khía cạnh không thể mờ nhạt trong giá trị nghệ thuật và thể hiện tài năng của tác giả). Thế Lữ là một nhà văn có tài và cũng rất thành công trong nghệ thuật xử lí tình huống truyện. Người đọc đã thực sự bị lôi cuốn vào tình huống truyện độc đáo trong những sáng tác truyện trinh thám của nhà văn như: *Vàng và máu*, *Những nét chữ*, *Lê Phong phóng viên*, *Mai Hương và Lê Phong*, *Gói thuốc lá*, *Đòn hẹn*, *Tay đại bọm...*

Trong *Vàng và máu*, từ những câu chuyện đồn thổi về cái chết của nhiều người khi vào hang Vãn Dú, tác giả đã tạo ra tình huống cái chết của người Thổ già khi vừa bước ra khỏi hang. Tình huống được đẩy lên cao trào khi quan châu Nga Lộc dẫn thuộc hạ vào hang tìm kho báu. Ai cũng hồi hộp lo sợ, quan châu và ngay cả bạn đọc cũng hồi hộp lo sợ vì trước đó chưa ai thoát chết khi vào hang. Mọi người thở phào nhẹ nhõm khi đoàn người của quan châu thoát chết, họ lấy được cả kho báu mà bí quyết thoát chết nằm ở lời giải của quan châu về những viên đá tẩm thuốc độc được tạo bởi tên quan Tàu để giữ của. Những viên đá ấy tạo ra những cái chết của những người đến trước đó chứ đâu phải bởi yêu ma thần quỷ như những lời đồn đại bấy lâu.

Với truyện *Mai Hương và Lê Phong*, *Đòn hẹn*, tác giả lại tạo một tình huống nhằm lừa, phóng viên Lê Phong phải lừa, và người đọc cũng phán đoán sai, để đi đến

một cái kết bất ngờ. Ở *Mai Hương và Lê Phong*, cái chết của bác sĩ Trần Thế Đoàn gắn với manh mối và sự ẩn hiện của Mai Hương khiến Lê Phong tập trung hướng điều tra vào Mai Hương. Cuộc điều tra như một trò chơi ú tim mà Lê Phong là người bị động, sự chủ động thuộc về Mai Hương. Không chỉ Lê Phong mà bạn đọc ai cũng nghĩ thủ phạm là người con gái kiêu diễm Mai Hương. Liên tiếp những tình huống bất ngờ xảy ra trong cuộc điều tra, để rồi kết thúc truyện, hung thủ lại là Lương Hữu (người giết Đoàn vì muốn chiếm pho sách y học mà trong đó chứa mật mã nơi cất giấu của). Người thúc giục và khiến Lê Phong khám phá ra bí mật đó lại chính là Mai Hương. Ở *Đòn hện*, tình huống đẩy sự gay cấn lên cao điểm chính là tình huống Lê Phong bị sập bẫy của đảng Tam Sơn. Anh bị bắt, bị giam giữ và chứng kiến cái uy quyền cũng như sự tàn ác đến lạnh lùng của người đứng đầu đảng này. Anh không thoát được và ai cũng nghĩ Lê Phong sẽ bị thủ tiêu. Nhưng kết thúc truyện lại là một điều khiến ai nấy đều “ngã ngửa người ra” vì quá bất ngờ: hóa ra, đó là đảng Tam Sơn giả do Mai Hương dựng lên màn kịch để bảo vệ Lê Phong thoát khỏi sự ám sát của đảng Tam Sơn thật.

Tình huống trong *Tay đại bọm* gây bất ngờ đối với người đọc là tình huống toàn bộ tài sản của các gia đình trong đoàn văn hóa kháng chiến bị mất trộm. Ai nấy đều nghĩ ngay đến Cả Hồng (một tay đại bọm khét tiếng là thủ phạm với mục đích xấu xa và hùng hổ đến để bắt hấn ta). Nhưng khi đến, Cả Hồng đã chủ động, tươi cười tiếp đón mọi người và kể tỉ mỉ về cuộc lấy trộm

“ngoạn mục” của mình. Hóa ra, Cả Hồng thực hiện vụ trộm là để chứng minh tài năng của mình, để thuyết phục mọi người tin và giúp anh ta được theo cách mạng, được đem tài ấy giúp bộ đội ta trinh thám và phá địch. Kết thúc của một câu chuyện mất trộm bằng một sự vui vẻ của mọi người: người mất trộm, người lấy trộm và cả bạn đọc đều vui gắn với sự thần phục tài năng, tình cảm của Cả Hồng.

Thế Lữ đã thực sự chứng tỏ được tài năng trong nghệ thuật xử lí tình huống trong truyện trinh thám của mình. Ông biết chọn sự việc để tạo nên tình huống mở đầu, tạo cao trào, kịch tính, thắt nút và dẫn truyện vào những tình thế để kết thúc một cách đột ngột, bất ngờ, đầy sáng tạo mà vẫn chặt chẽ, lô gíc.

4.2. Nghệ thuật xây dựng chi tiết

Ý nghĩa của tác phẩm tự sự được thể hiện ở cốt truyện hay. Nhưng sự sinh động, hấp dẫn của tác phẩm lại nhờ vào tài năng của nhà văn trong việc sắp đặt các sự việc, chi tiết để làm nên cốt truyện ấy. Nhờ sự liên kết các sự việc, chi tiết mà hình tượng văn học được hiện lên trong không gian - thời gian nghệ thuật, vừa thể hiện được tư tưởng nghệ thuật của nhà văn, vừa tạo nên sự hấp dẫn, lôi cuốn người đọc. Thế Lữ đã đạt được hiệu quả cao ở nghệ thuật xử lí sự việc, chi tiết trong những sáng tác văn xuôi và đặc biệt là trong những truyện trinh thám của ông.

Ở truyện *Vàng và máu*, sự việc ông quan châu Nga Lộc dẫn thuộc hạ vào hang Thần trên núi Văn Dú để tìm kho báu đã khiến ai

cũng phải rùng mình bởi nhiều sự chết chóc gắn với lời đồn đại về yêu ma thần quỷ ở đó. Nhưng cuối cùng, ông và thuộc hạ cũng không chết và lấy được toàn bộ kho báu. Để tạo sự hợp tình, hợp lí cho sự việc ấy, tác giả đã xây dựng chi tiết tiêu biểu, then chốt là trên tay người Thổ già bị chết khi vừa ra khỏi hang cầm một mảnh giấy có chữ Tàu. Để rồi, bằng sự học rộng biết nhiều, quan châu Nga Lộc giải mã được nó, biết trong hang có kho báu được trấn giữ bằng những hòn đá tẩm thuốc độc bởi tên quan Tàu khi chúng giấu của trong hang, mà tránh những viên đá đó và lấy được toàn bộ kho báu.

Trong *Những nét chữ*, có rất nhiều sự việc nhưng chúng không rời rạc mà đều liên kết với nhau một cách chặt chẽ, sự việc này dẫn đến sự việc khác: lâu không có vụ án nào, phóng viên Lê Phong viết truyện tình cảm nên được nhiều cô gái quý và gửi thư tới tập cho anh. Vì thế mà có chuyện bức thư giả gái được Lê Phong phát hiện khiến người giả gái khâm phục mà nhờ điều tra vụ án mạng của Mai... Từ đó Lê Phong nhận lời và điều tra ra hung thủ là Đỗ Lăng. Trong quá trình điều tra của Lê Phong, tác giả đã tạo ra biết bao nhiêu chi tiết li kì, hấp dẫn, trong đó đặc biệt có giá trị là chi tiết Lê Phong giải mã bài thơ *Chơi núi cảm tác* theo phương thức nói lái ghép phụ âm đầu tiếng thứ hai với vần tiếng thứ nhất để tìm ra lời đe dọa khiến Mai sợ mà tự tử: “Đang khép Tuyết Mai tội bội phản, xử tử, coi chừng đó, sa lưới”. Chi tiết ấy khiến cho bạn đọc bị hấp dẫn, thán phục tài của Lê Phong và cũng “phục tài của người đặt

thơ”. Hoàng Minh Châu đã nhận xét: “Bài thơ bí ẩn, dưới cái mẹo chơi chữ thông thường, thoát đọc lên, ai cũng ngỡ là thơ của kẻ thất tình. Và nó đã làm cho độc giả kiên nhẫn hồi hộp đọc tiếp truyện, để biết đó là thứ thơ gì... Hóa ra là “thơ trình thám” của Thế Lữ vậy!” [2, tr.438].

Đến với truyện *Lê Phong phóng viên*, ta lại thấy các sự việc diễn ra đầy lô gíc xoay quanh cái chết của Đào Ngung. Sự việc Lê Phong phá án và bắt được hung thủ Lương Duyên được tác giả miêu tả quá trình quan sát, xét đoán của Lê Phong tỉ mỉ từng chi tiết. Đáng chú ý nhất là chi tiết cái cửa sổ, chi tiết vị trí cái cây, chi tiết vết xi mới trên mặt bàn và đặc biệt là chi tiết “Hôm qua trời mưa, hấn khai rằng: ở Hà Nội về bằng ô-tô, mà ô-tô của hấn thì kín như trong phòng ngủ. Vậy thì tại sao quần áo hấn lại ướt như đã ở ngoài mưa ít ra là hai, ba giờ đồng hồ” [6, tr.83]. Cách xử lí sự việc, chi tiết như thế của tác giả chẳng những làm cho người đọc thấy thán phục tài quan sát, óc xét đoán của Lê Phong mà còn thấy được sự tài tình trong tư duy logic và khả năng sắp đặt sự việc, chi tiết chặt chẽ của tác giả.

Truyện *Gói thuốc lá* mở đầu bằng cái chết của Đường. Quá trình điều tra của Lê Phong là một chuỗi các sự việc và mỗi chi tiết nhỏ trong các sự việc ấy đều là manh mối quan trọng của vụ án để tìm ra hung thủ. Điều bí ẩn của vụ án được đặt ra nhờ chi tiết con dao vẫn còn cắm ở lưng Đường, các cửa vẫn còn khóa và đặc biệt là chi tiết Lê Phong vờ đòi Đinh Võ Thạc gói thuốc lá

khiến anh ta giật mình đưa cho Lê Phong gói thuốc lá thật (trong khi ở rạp chiếu bóng Thạch không hề mượn Phong) đã giúp Lê Phong chắc chắn điều mình xét đoán là đúng và lập kế hoạch bắt được hung thủ chính là Thạch ở nhà thương Phủ Doãn...

Nghệ thuật xử lý sự việc cụ thể, chi tiết độc đáo được xây dựng tỉ mỉ, đề cao sự lô gíc khoa học, đảm bảo sự chặt chẽ trong kết cấu cốt truyện còn được Thế Lữ thể hiện trong nhiều truyện khác như *Mai Hương và Lê Phong*, *Đòn hện*...

5. Kết luận

Những đóng góp bằng nhiều thành tựu lớn lao ở các hoạt động văn hóa, văn học, nghệ thuật như sáng tác thơ ca trong phong trào Thơ mới, viết truyện kinh dị, truyện “đường rừng” và hoạt động sân khấu kịch nói; những thành tựu đạt được ở thể loại truyện trinh thám, trong đó có thành công xuất sắc về nghệ thuật, thêm khẳng định chân tài phong phú, đa dạng của Thế Lữ trong nền văn hóa, văn học dân tộc. Những thành công về nghệ thuật khiến cho truyện trinh thám của ông luôn sinh động, có sức lôi cuốn, hấp dẫn, thu hút đông đảo độc giả dõi theo, nhất là những người thích khám phá những điều bí ẩn, mới lạ.

Tài liệu tham khảo

[1] Lại Nguyên Ân (2000), *150 thuật ngữ văn học*, Nxb Đại học Quốc gia Hà Nội, Hà Nội.

[2] Phạm Đình Ân (2006), *Thế Lữ, về tác gia và tác phẩm*, Nxb Giáo dục Việt Nam, Hà Nội.

[3] Nguyễn Chiến (2001), “Bản chất tội ác và sự hình thành văn học trinh thám”, Tạp chí *Văn học nước ngoài*, số 1.

[4] Edgar Poe (2000), *Tuyển tập Edgar*, Nxb Văn học, Hà Nội.

[5] Huỳnh Thị Hoa Kỳ (1996), “Tiểu thuyết trinh thám”, Tạp chí *Kiến thức ngày nay*, số 203.

[6] Thế Lữ (1942), *Lê Phong*, Nxb Đồi nay, Hà Nội.

[7] Thế Lữ (1987), *Truyện chọn lọc*, Nxb Văn học, Hà Nội.

[8] Thế Lữ (1989), *Mai Hương và Lê Phong*, Nxb Tổng hợp An Giang, An Giang.

[9] Thế Lữ (1989), *Tây đại bọm*, Nxb Đồng Tháp, Đồng Tháp.

[10] Thế Lữ (1996), *Đòn hện*, Nxb Văn nghệ Thành phố Hồ Chí Minh, Tp. Hồ Chí Minh.

[11] Thế Lữ (1999), *Gói thuốc lá*, Nxb Văn nghệ Thành phố Hồ Chí Minh, Tp. Hồ Chí Minh.

[12] Thế Lữ (2015), *Vàng và máu*, Nxb Hội Nhà văn, Hà Nội.

[13] Thao Nguyễn (2013), *Thế Lữ, cây đàn muôn điệu*, Nxb Văn hóa - Thông tin, Hà Nội.

[14] Vũ Ngọc Phan (1989), *Nhà văn hiện đại*, t.2, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.

[15] Vũ Đức Phúc (1981), “Truyện trinh thám”, Tạp chí *Văn học*, số 6.

[16] Phan Trọng Thường (2001), *Văn chương - tiến trình tác giả, tác phẩm*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.

[17] <http://khoavanhoc-ngonngu.edu.vn/home/index.php>

